

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΚΟΤΡΕΤΙΟΥ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΗ ΥΠΟ

Μ. Ε. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ.

(Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον ἀριθμὸν).

Ἐν τούτοις διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας, ἣν ἐμφανίζει ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐδάφους, διαβλέπει τις ἀπλοῦς τινὰς καὶ σαφεῖς νόμους, οἵτινες τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι, ἀθρόα λαμβανόμενῃ, παρέχουσι τὸν ἴδιον χαρακτῆρα. Τοιοῦτον εἶναι τὸ σταθερὸν γεγονός, ὅτι ἢ τε θάλασσα καὶ τὰ ὄρη συνεργοῦσι πρὸς διαγραφὴν τῶν τύπων τῶν διαφόρων μερῶν τῆς χώρας, τοιαύτη δὲ εἶναι ἡ γραμμὴ ἐκείνη τῶν ἐγκαρσίων προφραγμάτων, τῶν ἐντεθειμένων ἐπὶ τῆς κεντρικῆς σειρᾶς, ἅτινα ἐξ ἀμίλλης πρὸς τὰ ὀροπέδια τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Μακεδονίας συντελοῦσιν, ὅπως ἢ τῶν Ἑλλήνων γῆ ἀποβαίνῃ ἀπρόσβατος πρὸς βορρᾶν, ἀποχωρίζουσιν αὐτοὺς τῆς ἡπείρου καὶ στρέφουσιν τὴν προσοχὴν καὶ δραστηριότητα αὐτῶν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἀντικειμένην ἀκτῆν.

Ὁ σχηματισμὸς τῶν βορείων ὀρεινῶν χωρῶν κατ' ἀνάγκην ἐπέβαλλε τοῖς ἐν στεναῖς καὶ εὐρέως ἀρδευομέναις κοιλάδι ἐγκεκλεισμένοις κατοικοῖς αὐτῶν νὰ τραπῶσιν ἐπὶ τὴν γεωργίαν, τὴν ποιμενικὴν καὶ τὴν θήραν, τὴν δραστηριότητα καὶ ὑγίειαν ἀρνούμενοι ἀπὸ τοῦ ζωηροῦ τῶν ὀρέων ἀέρος καὶ διάγοντες βίον πρωτογόνου ἀπλότητος, μέχρις οὗ, ἐπιστάσης τῆς τεταγμένης αὐτοῖς ὥρας, κατῆλθον πρὸς τὰς μεσημβρινὰς χώρας, ὧν ἡ κατασκευὴ, μᾶλλον τμηματικὴ καὶ ποικιλωτέρα, προάγει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κοινωνιῶν καὶ διὰ τῶν παραλιῶν καὶ τῆς θαλάσσης σχετίζει τοὺς κατοίκους πρὸς νέον κόσμον καὶ εὐρύτερον ὀρίζοντα, τὸν ἀνατολικὸν κόσμον.

Ὅντως ὁ μάλιστα κατάδηλος καὶ σπουδαιότατος πάντων τῶν ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος προκυπτόντων νόμων εἶναι ὅτι ἡ ἀνατολικὴ παράλιος ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Θράκης ἀποτελεῖ οἰονεὶ τὸ πρόσωπον τῆς ὅλης χώρας. Ἐξαίρεσει δύο ἀγκυροβολίων καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἢ δυτικῆς θάλασσης ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου μέχρι τῆς Μεθώνης μόνον ἀποκρίμνους ραχίας ἢ γαίτας ἐκ προσχώσεων, εἰς τενάρη τετυμμένας, βρέχει τὸν ἀντικτῶν πρὸς ἀνατολὰς ἀνάριθμοι ἀποβαίνουσιν οἱ ὄρμοι καὶ τὰ ναυλόγια, τὰ ἠνεωγμένα ἀπὸ τῶν στομιῶν τοῦ Στρυμόνου μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα καὶ προσκαλοῦντα τοὺς κατοίκους τῶν πλησίων νήσων εἰς προσορμισμὸν καὶ ἐξακολούθησιν εἴτα τοῦ πλοῦ. Τὸ κλίμα τῆς ἀνατολικῆς παραλίου, βραχῶδους καὶ κολπῶδους ὄλης, πρὸς τῆ ὅτι πανταχοῦ σχεδὸν παρέχει τὴν χώραν εὐπρόσδοτον τοῖς ναυτιλλομένοις εἶναι καὶ τὸ συντελεστικώτατον εἰς παρασκευὴν ὑγιεινοῦ κλίματος καὶ τὸ ἄριστα διαθεμιζόμενον εἰς ἴδρυσιν πόλεων. Οὕτω πᾶσα ἡ τῆς Ἑλλάδος ἱστορία ἐξελίσσεται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς, τὰ ἐν τῇ ἀντικειμένη δὲ χώρα περιορισμένα φύλα, ὡς παραδείγματος χάριν οἱ πρὸς δυσμᾶς Λοκροὶ, παρέμειναν τούτου ἕνεκα ἐκτὸς τῆς ζωηρᾶς κινήσεως, ἥτις ἔδωκε τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ἐν τῇ ὁδῷ προοδοποιῶν καὶ συνεχῶς ἀναπτύξεως.

B'.

Ἐπίδρασις τῆς χώρας ἐπὶ τῆς φυλῆς.

Οὐδαμῶς πρέπει νὰ ὑπολαμβάνωμεν τὴν ἱστορίαν λαοῦ τινος ὡς τὸ μοιραῖον ἀποτέλεσμα τῶν φυσικῶν περιστάσεων, ἐν αἷς ὁ λαὸς οὗτος ἐτυχε τεταγμένος· ἐν τούτοις εὐχερῶς διορᾷ τις ὅτι οὕτως ἰσχυρῶς διαγεγραμμένοι τύποι, οἱοὶ οἱ χαρακτηρίζοντες τὴν περιφέρειαν τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Αἰγαίου, δύνανται νὰ παράσχωσι τῇ ἱστορικῇ βίῃ λαοῦ τινος ἰδίαν τινὰ διεύθυνσιν.

Ἐν Ἀσίᾳ εὐρεῖται χώραι ἔχουσι κοινὴν ἱστορίαν· λαὸς τις ἐγείρεται ἐπὶ τῶν ἐρειπίων πληθῶς ἄλλων, λόγος δὲ γίνεται μό-

νον περὶ μεταβολῶν, αἵτινες πλῆττουσι ταυτοχρόνως ἀχανεῖς ἐκτάσεις καὶ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων. Ἐν Ἑλλάδι ἐκάστη δρᾶξ γῆς ἀποκρούει τοιαύτην ἱστορίαν· ἐνταῦθα οἱ τῶν ὀροσειρῶν διακλαδισμοὶ ἀπετέλεσαν σειρὰν πολιτειῶν, ὧν ἐκάστη ἐκλήθη ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς ἴδιον βίον. Ἐν ταῖς μεγάλαις πεδιάδι οἱ κάτοικοι τῶν δῆμων οὐδαμῶς σκέπτονται περὶ μεμονωμένης ὑπερασπίσεως τῶν δικαιοματῶν καὶ τῆς περιορίας αὐτῶν κατὰ τῆς ὑπερτέρας δυνάμεως· ὑποτάσσονται τῷ θεῷ θελήματι, ὃ ἐπιζῶν δὲ τῆς καταστροφῆς ἀνευ μεψιμοιρίας οἰκοδομεῖται νέαν καλύβην παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς. Ἄλλ' ἐκεῖ, ἐνθα οἱ ἀγροί, οἱ ὑπὸ τοσοῦτων ἰδρώτων ἠρδευμένοι ἐκεῖνοι ἀγροί, περιβάλλονται ὑπὸ ζώνης ὀρέων μετὰ ὑψηλῶν κορυφῶν καὶ στενῶν παρόδων, ἃς ὀλίγοι προμάχοι δύνανται νὰ κλείσωσι πρὸς πλείστους ἐπιδρομεῖς, ἐκεῖ τὰ ἀμυντικὰ ταῦτα ὄπλα παρέχουσι θάρρος πρὸς ἀντίστασιν. Ἄνευ τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν οὐδαμῶς θὰ ὑπῆρχεν ἑλληνικὴ ἱστορία. Ἐν Ἑλλάδι ἐκάστη ἐπαρχία αἰσθάνε- ἐν ἑαυτῇ φυσικὴν τινὰ καὶ ἀδιάλυτον κοινότητα· αἱ κῶμαι κοιλάδος τινὸς αὐτομάτως, οὕτως εἰπεῖν, ἐγγίζουσιν ἀλλήλαις πρὸς δύστατον κοινῆς πολιτείας, ἐν τῇ καρδίᾳ δὲ τῆς πολιτείας ἐμφυτεύεται ἡ συνείδησις ἀνεξαρτησίας, εἰς περιορῆν δικαίου παρὰ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀνθρώποις προαγομένης. Ὁ βουλόμενος νὰ ὑπαγάγηται τοιαύτην χώραν ὀφείλει νὰ προσβάλλῃ καὶ κατατροποῖ αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς καθ' ἐκάστην τῶν κοιλάδων αὐτῆς. Ἀποβαίνει ἀδύνατος ἡ ἀντίστασις; αἱ ὑψηλαὶ ἄκραι καὶ τὰ ἀπρόσιτα σπήλαια παρέχουσιν ἄσυλον τοῖς λευψάνοις τῶν ἀνεξαρτήτων κατοίκων, μέχρις οὗ ὁ κίνδυνος παρέλθῃ ἢ ὁ ἐχθρὸς ἀποκάμῃ ἀγωνιζόμενος.

Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς δὲν ὀφείλει τῇ τμηματικῇ κατασκευῇ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς μόνον τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν· ὀφείλει αὐτῇ προσέτι τὴν ποικιλίαν τοῦ πνεύματος, τῶν ἠθῶν καὶ τῆς γλώσσης αὐτῆς, διότι ἀνευ τῶν ὑπὸ τῶν ὀρέων προβαλλομένων φραγμῶν τὰ διάφορα τοῦ λαοῦ αὐτῆς τμήματα θὰ ἐστεροῦντο ἐνωρὶς διὰ φυσικῆς ἐξομοιώσεως τῆς ἰδίας ἐκαστον εὐφυίας.

Ἐν τούτοις ἡ Ἑλλάς, καὶ μεμονωμένη ὑπὸ τῶν περιζωνυόντων αὐτὴν φυσικῶν προφραγμάτων, προάγει τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις εἰς ἐλευθερίαν μείζονα ἢ πᾶσα ἄλλη χώρα τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Κατὰ τρία διάφορα μέρη ἀναπετάσσεται τῇ θαλάσῃ, ἥτις εἰσχωρεῖ πανταχοῦ, ἀσκούσα τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ Ἑλλήνου, ἐξεγείρουσα τὸ θάρρος καὶ ἀδιακόπως διεγείρουσα τὴν ἀκάματον φαντασίαν αὐτοῦ, τῇ θαλάσῃ, ἥτις κατὰ τὰ πλάτη ταῦτα, ἐνθα τυγχάνει πλώμιος δι' ὅλον τοῦ ἔτους, προεγγίζει ἀλλήλαις τὰς παραλίας ταύτας πλείτερον ἢ αἱ ἄξενοι τοῦ βορρᾶ θάλασσης. Εὐχερῶς παρασδομένη, εὐκόλως καὶ κατευνάζεται· οἱ ἐν αὐτῇ κίνδυνοι ἐλλαττοῦνται διὰ τῶν πολλῶν ἀσφαλῶν ἀγκυροβολίων, εἰς ἃ ὁ ναῦτης δύναται νὰ προσφύγῃ ἅμα γνοὺς ἐπιχειμένην τὴν θύελλαν, καὶ διὰ τῆς διαφανείας τῆς ἀτμοσφαιρας, ἥτις κατὰ τὴν ἡμέραν μὲν ἐπιτρέπει αὐτῷ νὰ διακρίνῃ ἀπὸ ἀποστάσεως εἰκοσι μιλίων τὸ τέγμα τοῦ πλοῦ αὐτοῦ, κατὰ τὴν νύκτα δὲ ὑπὸ τὸν ἀνέφελον οὐρανὸν νὰ διορᾷ τοὺς ἀστέρας, ὧν ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύσις κανονίζουσιν ἠρέμα τὰ ἔργα τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ ναύτου.

Καὶ οἱ τὴν ἀτμόσφαιραν διέποντες ἄνεμοι ἔχουσι κατὰ τὰ πρόδηλα ταῦτα κινήσιν τακτικὴν, σπανίως δὲ μεταβάλλονται εἰς καταστρεπτικούς τυφῶνας. Μόνον κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐμφάνισιν τοῦ χειμῶνος ὁ καιρὸς ὑψίσταται ἀτάκτους μεταβολὰς· φανέσται τοῦ ἔαρος, τὸ ἀτμοσφαιρικὸν ρεῦμα καθ' ὅλον τὸ Αἰγαῖον λαμβάνει ὀριζόμενῃν φοράν· ἐκάστην πρωίαν ὁ βόρειος ἄνεμος ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Θράκης καὶ κατερχόμενος ὁλοῦ ὅλον τὸ Αἰγαῖον οὕτω τὰς πέραν τῶν ἀκτῶν τούτων κειμένης χώρας ὀρίζον ὡς κειμένης ἐπέκεινα τοῦ βορείου ἀνέμου. Ὁ ἄνεμος οὗτος εἶναι αὐτός, ὃ ὀδηγήσας ποτὲ τὸν Μιλτιάδην εἰς Λῆμνον¹, ὃς δὲ αἰεποτε οὕτω μεγάλη πλεονεκτικὰ παρέσχε τοῖς κατόχοις τῆς ἀρκτικῆς παραλίας. Συχνάκις οἱ ἑτνοῖαι οὗτοι ἄνεμοι ἐπὶ ἐβδομάδας ὅλας φέρουσι χαρακτῆρα θυελλῆς, ὑπὸ καθαρὸν δὲ οὐρανὸν βλέπει τις ἀφρίζοντα τὰ κύματα ἐφ' ὅσον ὁ ὀφθαλμὸς ἐξι-

1) Ven'to Borea domo profectus (Corn. Nepos, *Miltiades*, 2).

κνεῖται ἀλλὰ τὸ τακτικὸν τῆς φορᾶς αὐτῶν καθιστᾷ αὐτοὺς ἀβλαβεῖς· ἄλλως τε κοπάζουσιν ἅμα τῇ δύσει τοῦ ἡλίου, τότε δὲ ἡ θάλασσα γίνεται κάτοπτρον, ὃ ἄηρ καὶ τὸ κύμα διγῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐγείρεται ἀνεπαίδητος τις αὔρα, ἀπὸ νότου πνέουσα. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ ναυτίλος ἀποσπᾷ τὸ ἀκάτιον αὐτοῦ ἐν Αἰγίῳ καὶ μετὰ τινὰς ὥρας εἰσπλέει εἰς Πειραιᾶ. Αὕτη εἶναι ἡ τοσοῦτον ὑπὸ τῶν ποιητῶν τῶν Ἀθηνῶν ὑμνηθεῖσα αὔρα, ἡ σήμερον καλουμένη **Ἐμπάτης** (ἐμβατήτης), μετρία πάντοτε, γλυκεῖα καὶ εὐεργετική. Τὰ παρὰ τὰς ἀκτὰς ρεύματα προάγουσι τὸν διάπλουον τῶν κόλπων καὶ τῶν πορθμῶν ἢ πτῆσις τῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν, αἱ μεταναστάσεις τῶν θύννων, κατὰ τακτικὴν ἐποχὴν ἐπαναλαμβάνόμεναι, παρέχουσι πολυτίμους ἐνδείξεις τῇ ναύτῃ. Ἡ τάξις, ἡ κρατούσα ἐν πάσαις ταῖς ζωτικαῖς λειτουργίαις τῆς φύσεως, ἐν τῇ κινήσει τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ὑδάτων, ὁ γλυκὺς καὶ εὐεργετικὸς χαρακτῆρ τῆς θαλάσσης τοῦ Αἰγαίου ἀποτελοῦσι κυρίως τὸν λόγον, οὗ ἕνεκα οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐνεπίστευσαν αὐτῇ ἑαυτοὺς καθ' ὁλοκληρίαν, ἔζησαν ἐπ' αὐτῆς καὶ μετ' αὐτῆς. Ἡ θάλασσα ἦν ἡ μεγάλη αὐτῶν ὁδός, ὡς δεικνύει τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα **Πόντος**. Τὰ **ὑγρά κέλευθα** τοῦ Ὁμήρου ἐνοῦσιν ἀλλήλοις τοὺς ἀνθρώπους, πᾶς δὲ οἰκῶν μακρὰν τῆς παραλίας στερεῖται τούτου ἕνεκα τῆς ἡδονῆς εὐχερούς συγκοινωνίας τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ καὶ παραμένει ἐκτὸς τῶν προόδων τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὴν ναυσιπορίαν τοῦ γλυκέος ὕδατος τάχιστα δύναται τις νὰ ἐκμάθῃ ἐντελῶς, τὴν θαλασσοπλοίαν· ὅμως οὐδέποτε. Ἐπὶ τῶν ὄχθων τῶν ποταμῶν ἢ τῶν ἡθῶν διαφορὰ ἐκλείπει· τούναντιον ἡ θάλασσα φέρει ἀποτόμως εἰς συνάφειαν τὰ διαφορώτατα στοιχεῖα· δυνάμει αὐτῆς ξένοι ζῶσιν ὑπὸ ἄλλον οὐρανὸν καὶ ἄλλους νόμους, ἐπέρχονται διδακτικαὶ συγκρίσεις, ἀδιάκοπος ἀνταλλαγὴ γνώσεων, ὅσφ μᾶλλον δὲ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν διαφόρων προϊόντων ἀποβαίνει σύμφωρος, τόσφ μᾶλλον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐντείνει τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ, ὅπως διὰ τῶν ἐπινοήσεων αὐτοῦ ἐξουθενηθῶσι τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης.

Ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Νεῖλος τοῖς τῶν ὄχθων αὐτῶν κατοικοῖς παρέχουσι κατὰ πάντα τὰ ἔτη τὸ αὐτὸ κέρδος καὶ τὰς αὐτὰς ἀσχολίας. Διὰ τὴν αἰωνίαν ταύτην μονοτονίαν οἱ αἰῶνες ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων παρέρχονται οὐδεμίαν ἐπάγοντες ἀξίαν λόγου μεταβολὴν ἐπὶ τῶν πατροπαραδότην ἔξεων· ἐπέρχονται ἐπαναστάσεις, ἀλλ' οὐδεμία παρακολοῦθει αὐταῖς συνεχῆς πρόοδος. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Αἰγυπτίων παρέμεινεν ἀκίνητος ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Νεῖλου, ὡς αἱ μουσικαὶ ἐν ταῖς λάρναξιν αὐτῶν ἀριθμοῦσι τοὺς ἤχους τοῦ ἐκκρεμοῦς, ὅπερ μετρεῖ τὴν ὁμοιόμορφον πορείαν τοῦ χρόνου, ἀλλ' ὁ χρόνος παρ' αὐτοῖς μένει κενός· ἔχουσι χρονολογίαν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἱστορίαν ὑπὸ τὴν ὀρθὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἡ τῆς στασιμότητος κατάστασις αὕτη ἀποβαίνει ἀδύνατος ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους· αὐτόθι εὐθύς ὡς ἐξεγερθῆ ἢ πρὸς τὴν ἐμπόριαν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον ὄρεξις, τὸ κύμα παραλαμβάνον διαχέει αὐτὴν μακρὰν.

Τέλος, ὡς πρὸς τὰ ἀφορώοντα εἰς τὴν ποιότητα τοῦ ἐδάφους, ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην ὑπῆρχε μεγάλη διαφορὰ μεταξύ τῶν δύο ἡμιτόμων τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος. Τοῖς Ἀθηναίοις ἦρκει μόνον ν' ἀναπλεύσασιν ἐπὶ τινὰς ὥρας τοὺς ποταμοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα πεισθῶσιν ὅτι τὸ ἐδαφὸς τούτου ἤμειβε πολὺ πλουσιώτερον τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ μετὰ ζηλοτύπου ὄμματος προσβλέψασι τὰ παχέα στρώματα φυτικῆς γῆς, τὰ καλύπτοντα τὴν Αἰολίδα καὶ τὴν Ἰωνίαν. Φυτὰ καὶ ζῶα αὐτόθι εἶχον τὸ ἀνάστημα ὑψηλότερον, εὐρεῖαι δὲ πεδιάδες ἀπέφαινον τὰς συγκοινωνίας ἀσυγκρίτως εὐχερεστέρας. Πράγματι ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι αἱ πεδιάδες εἶναι αὐλῶνες σχεδὸν μόνον, στεναὶ τινες λεκαναί, ὀρωρυγμέναι μεταξύ τῶν ὀρέων ἢ θεθειμένα ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς περιφέρειας αὐτῶν· ἵνα μεταβῆ τις ἀπὸ κοιλάδος εἰς κοιλάδα, ἀνάγκη νὰ διαβῆ ὑψηλὰς κορυφᾶς, αἷτινες ἐν ἀρχῇ μόνον τοῖς πεζοῖς εἶναι βαταί, δι' ὧν δὲ δυσχερῶς κατωρθῶσιν ἢ χάραξις ὁδοῦ πορευσίμου τοῖς κτήνεσι καὶ ταῖς ἀμάξαις. Τὰ ἀρδεύοντα τὰς πεδιάδας ταύτας ποτάμια δὲν παρεῖχον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ ἀπ' αὐτῶν προσδοκώμενα ἀγαθὰ· τὰ πλείστα τούτων ἐξηραίνοντο κατὰ τὸ θέρος· ἦσαν, ὡς ὁ μῦθος ἔλεγεν, υἱοὶ Νηρηίδων, ἀναρπαγέντες ὑπὸ προῦτον θανάτου, ἢ ἐρασταὶ ἐναλίον νυμφῶν, αἷτινες αἰθῆρας βλέπουσι διακοπτόμενον τὸν δεσμὸν τῶν ἐρώτων αὐτῶν· καιτοὶ δὲ ὁ τῆς γῆς αὐχμὸς εἶναι σῦ-

μερον ἀσυγκρίτως μείζων ἢ τὸ ἀρχαῖον, γενεαὶ ἤδη εἶχον παρελθεῖν, ἀφ' ὅτου οἱ ρύακες τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ τοῦ Ἰνάχου εἶχον ἐκλείπει, ξηρὰν καταλιπόντες τὴν χαλκικόστροφον αὐτῶν κοίτην. Τούναντιον παρὰ φεγομένην χώραν ὑπῆρχον ἀθήνα στάσιμα ὕδατα, περικλειόμενα ποῦ μὲν ἐν τῷ βάθει κοιλάδος, ποῦ δὲ μεταξύ τῶν ὀρέων καὶ τῆς θαλάσσης, ἅτινα δὲ ἐμίαινον τὸν ἀέρα καὶ ἀπέφαινον ἀδύνατον πᾶσαν γεωργίαν. Πανταχοῦ ἡ ἐργασία καὶ ὁ ἀγὼν.

Καὶ ὅμως . . . πόσον ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία θὰ εἶχε βραχυτέρα τὰ χρονικὰ αὐτῆς, ἂν ἐξελιόσσετο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Ἰωνίας! Ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι, ἐπὶ τοῦ λυπροῦ ἐκείνου ἐδάφους ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀνέπτυξε πᾶσαν τὴν δραστηριότητα, ἥς ἦν ἐπιδεικτικὸς. Ἐκεῖ τὸ σῶμα γίνεται ρωμαλεώτερον καὶ τὸ πνεῦμα ἐλευθερώτερον· ἡ γῆ, μετὰ πόνων ἀπαλλασσόμενη τῆς ἐπιρροῆς τῶν στοιχείων, δυνάμει δὲ τῶν ἀποξηραίνσεων, τῶν προχωμάτων καὶ τῶν ὑδραυλικῶν καὶ ὁδοποιίας ἔργων ἀπέβη τῷ οἰκοῦντι ἀνθρώπῳ πατρις πρᾶγματικώτερα ἢ ἡ πέραν τῆς θαλάσσης ἀκτὴ, ἐνθα οὗτος ἠδύνατο ἀπόνως νὰ συλλέγῃ τὰ δῶρα τῆς Προνοίας.

Οὕτως ἄρα τὸ εἰδικὸν προνόμιον τῆς Ἑλλάδος συνίσταται ἐν τῷ προσφῶρῳ τῶν φυσικῶν αὐτῆς πλεονεκτημάτων. Ὁ Ἕλλην ἀπολαύει τελείως πάντων τῶν ἀγαθῶν τῆς μεσημβρίας· πρὸς τέρψιν καὶ ἀναζωπύρησιν αὐτοῦ ἔχει τὴν λαμπρότητα μεσημβρινοῦ οὐρανοῦ, ἡμέρας αἰθρίας καὶ νύκτας ὑποθέρμους, αἷτινες ἀναψύχουσι καὶ ἀναζωπυροῦσιν αὐτόν. Ἐκ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ ἡ τῆς θαλάσσης λαμβάνει πᾶν, οὐτινος δεῖται εἰς τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ, ἢ τε φύσις δὲ καὶ τὸ κλίμα οἰκειοῦσιν αὐτόν πρὸς τὴν ἐγκράτειαν· οἰκεῖ χώραν ὀρεινὴν, ἀλλὰ τὰ ὄρη αὐτῆς οὐδαμῶς εἰσι βράχοι ἀπεψιλωμένοι· κεκαλυμμένοι ὑπὸ γεωργησίμων γαιῶν καὶ νομῶν, μόνον τὴν ἐλευθερίαν ἀσφαλιζοῦσιν αὐτῷ· οἰκεῖ νῆσον, πεπρωκισμένην διὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν τῶν μεσημβρινῶν παραλιῶν, ἢ νῆσος δ' αὕτη συγχρόνως κέκμηται τὴν ἀρετὴν ν' ἀποτελῆ εὐρὺ σύνολον συνεχῶν ἐπιφανειῶν. Ἐνταῦθα ὕλη πεπηγυῖα, ἐκεῖ ρευστῆ, ὄρη καὶ θραμαλαὶ γαῖαι, ξηρασία καὶ ὑγρασία χιονοστρόβιλοι ἐν Θράκῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἡλιος τῶν τροπικῶν· πᾶσαι αἱ ἀντιθέσεις, πάντα τὰ σχήματα, ἅτινα δύναται νὰ περιβληθῆ ἢ ζῶη τῆς φύσεως, ἐνοῦνται πρὸς μυριότροπον ἐξέγερσιν καὶ παροξύνσιν τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' ὡς αἱ ἀντιθέσεις αὗται ἐκλείπουσιν ἐν ὑψηλοτέρῳ τινὶ ἀρμονίᾳ, περιβαλλούσῃ τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νῆσους τοῦ Αἰγαίου, κατὰ τὰ αὐτὰ ὁ ἀνθρωπος ὑπὸ τῆς ἐμφύτου πρὸς τὴν ἀρμονίαν ὀρμῆς ἔιχθη εἰς τήρησιν μέτρου τινὸς μεταξύ τῶν ἀντιθέσεων, αἷτινες εἶναι οἱ παράγοντες τῆς αἰσθήσεως τῆς ἰδίας ὑπόφθεως, μεταξύ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς ἐργασίας, μεταξύ τῶν ἡδονῶν τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν ἀγαλλιάσεων τοῦ πνεύματος, μεταξύ τῆς διανοίας καὶ τοῦ αἰσθήματος.

Μόνον τότε γνωστὴ γίνεται ἡ παραγωγικὴ δύναμις ἀγροῦ τινος, ὅταν τὰ πρόσφορα αὐτῷ φυτὰ ἐμβάλωσιν εἰς αὐτόν τὰς ρίζας καὶ ἐκεῖ, ἐπὶ ἐδάφους καὶ τοποθεσίας καταλλήλου, θεραπεύμενα ὑπὸ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ φωτός, ἀναπτύξωσι πλήρεις τὰς ζωτικὰς δυνάμεις αὐτῶν. Ὁ φυσιολόγος, ὁ μελετῶν τὴν ζωὴν τῶν φυτῶν, δύναται νὰ δείξῃ πῶς αἱ ἐν τῷ ἐδάφει περιεχόμενα, διὰφοροὶ οὐσίαι συντελοῦσιν εἰς φυτικὸν τινα ὄργανισμὸν ὀρισμένου εἶδους· ἀλλὰ, προκειμένου τοῦ βίου τῶν λαῶν, μυστήριον πυκνὸν ἀποκρύπτει ἀφ' ἡμῶν τὴν στενὴν σχέσιν χώρας τινος πρὸς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς.

1) Ἐν τῷ μῦθῳ μέγιστα τοῦ Σελέμου (Παυσ. Ζ', κγ', 1) ἀναφίνεται σαφῶς ἡ ἀλληγορικὴ ἐννοία τῶν μῦθων, οἷτινες προσωποποιοῦσιν ὑπὸ τὴν μορφὴν νεανίων. πρῶτως ὑπὸ τοῦ θανάτου ἀνηραγμένους, τὰς στεירוμένας πηγὰς. (E. Curtius, *Peloponnesos* I, 405, 446). Ἄναλόγος εἶναι ὁ μῦθος τῶν νυμφῶν, τῶν ἐπιμελουμένων τοῦ Ἀρισταίου καὶ διωκομένων τῆς Κέως ὑπὸ λέοντος (L. Preller, *Griechische Mythologie*, I, σ. 358. Ὁ Φρᾶς (Fraser, *Klima und Pflanzenwelt*, 1847) θεωρεῖ τὸ ἐδαφὸς τῆς νῦν Ἑλλάδος ἀπέριως ἀχρηρότερον ἢ ἄλλοτε καὶ τὸ κλίμα ὡς κατ' ἀκολουθίαν μεταβληθὲν, ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτοῦ ἀντεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Χαλν (Hen, *Kulturpflanzen und Haustiere*, 1870, σ. 5 καὶ ἐξῆς) καὶ τοῦ Οὔγγερ (Unger, *Wissenschaftliche Ergebnisse einer Reise in Griechenland*, 1862), συμφωνούντων κατὰ τὰ οὐσιωδέστερα τοῖς ὑπὸ τοῦ Κουρτίου ἐν τῷ περὶ Πελοποννήσου ἔργῳ αὐτοῦ εἰρημόνοις.